

راهنمای نگارش و ویرایش

با افزوده‌ها و تغییرات بنیادین

تألیف:

دکتر محمد جعفر یاحقی

دکتر محمد مهدی ناصح

باحقی، محمدجعفر

راهنمای نگارش و ویرایش / تألیف محمدجعفر باحقی، محمد مهدی ناصح . -
[ویرایش ۲] با افزوده‌ها و تغییرات بنیادین . - مشهد: شرکت به نشر، ۱۳۷۷.
۱۸۲ ص. - (انتشارات آستان قدس رضوی، شرکت به نشر؛ ۱۲)
شابک: ۹۶۴ - ۰۲ - ۰۵۲۴ - ۹
ISBN 964 - 02 - 0524 - 9
۱. فن نگارش. ۲. نویسندگی. ۳. نقطه گذاری. ۴. ویراستاری.
الف. ناصح، محمد مهدی. ب. شرکت به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی).
ج. عنوان.

فا ۸۰۸/۰۴

ی ۱۲ /

۱۳۷۷

بهرناشر
انتشارات به نشر

۱۲

راهنمای نگارش و ویرایش

با افزوده‌ها و تغییرات بنیادین

دکتر محمدجعفر باحقی، دکتر محمد مهدی ناصح

استادان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد

چاپ بیست و سوم / ۱۳۸۴

۳۰۰۰ نسخه / وزیری

چاپ: کامیاب

شابک: ۹۶۴ - ۰۲ - ۰۵۲۴ - ۹

حق چاپ محفوظ است.

به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

دفتر مرکزی: مشهد، ص. پ ۹۱۳۷۵/۴۹۶۹، تلفن ۸۵۱۱۱۳۶-۷، شماره ۸۵۱۵۵۶۰

دفتر تهران: ۸۸۹۶۰۶۲۰، ۸۸۹۶۲۳۰۱، شماره ۸۸۹۶۵۹۸۲

آدرس اینترنتی: www.behnashr.com پست الکترونیک: publishing@behnashr.com

فهرست مطالب و مندرجات

۹

دبیاچه چاپ بیست و سوم

بخش اول

نکاتی درباره رسم الخط فارسی (۱۱ - ۷۸)

- ۱۱ ۱. همزه و قواعد آن
- ۱۹ ۲. فعلهای ربطی و قواعد آن
- ۲۰ ۳. ضمائر اضافی و قواعد آن
- ۲۲ ۴. انواع «یا / ی» و قواعد نگارش آن
- ۲۲ ۵. نشانه اضافه (ـِ، ـَ، ـِ)
- ۲۴ ۶. حرف «ة / ة، ـه» (تای زاید یا های بیان حرکت / های غیر ملفوظ)
- ۲۷ ۷. تنوین (ـُ، ـِ، ـَ)
- ۳۰ ۸. تشدید (ـِ)
- ۳۲ ۹. الف مقصور (کوتاه)
- ۳۴ ۱۰. فصل و وصل کلمه‌ها در نگارش فارسی

۵۱	فرهنگ املایی
۷۴	نکات ضروری دیگر

بخش دوم

قواعد نقطه‌گذاری (۷۹ - ۹۴)

۷۹	۱. نقطه (.)
۸۱	۲. ویرگول یا درنگ‌نما (،)
۸۲	۳. نقطه - ویرگول (؛)
۸۳	۴. دو نقطه (:)
۸۴	۵. علامت نقل قول یا گیومه («...»)
۸۵	۶. علامت تعجب (!)
۸۶	۷. علامت سؤال (?)
۸۷	۸. پرانتز یا دو هلال ()
۸۸	۹. کروشه یا قلاب []
۸۸	۱۰. تیره یا خط فاصله (-)
۹۰	۱۱. خط ممند (—)
۹۱	۱۲. سه نقطه (...)
۹۲	۱۳. ممیز یا خط مایل (/)
۹۲	۱۴. ایضاً یا علامت تکرار (« / »)
۹۳	۱۵. ابرو یا خط تاب‌دار (~)
۹۳	۱۶. ستاره (*)
۹۳	۱۷. پیکان یا نشانه ارجاع (←)
۹۴	۱۸. تیک یا چک مارک
۹۴	۱۹. نکته اصلی
۹۴	۲۰. ایرنیک / ایتالیک

بخش سوم

موارد استفاده از اعداد و ارقام (۹۵ - ۱۰۲)

بخش چهارم

روش تحقیق و پژوهش علمی (۱۰۳ - ۱۲۵)

مراحل تحقیق

۱. انتخاب موضوع ۱۰۵
۲. شناسایی منابع و مآخذ (کتاب‌شناسی) ۱۰۶
۳. یادداشت‌برداری (گردآوری اطلاعات) ۱۰۶
۴. تنظیم و تحریر متن ۱۰۹
۵. پاورقیها و منابع و مآخذ تحقیق ۱۱۱
- انواع پاورقیها ۱۱۲
- روش نوشتن پاورقیها ۱۱۳
- طرز نوشتن فهرست منابع و مآخذ ۱۲۱
- فهرستهای دیگر ۱۲۳

بخش پنجم

ویراستاری و آماده‌سازی متن برای چاپ (۱۲۶ - ۱۳۱)

- مراحل ویراستاری ۱۲۷
- الف - ویرایش فنی ۱۲۸
- ب - ویرایش محتوایی ۱۲۸
- مرحله چاپ و نشر ۱۲۹

بخش ششم

پیوستها و نمونه‌ها (۱۳۲ - ۱۴۰)

- الف - صفحه‌آرایی در نوشته‌های تحقیقی ۱۳۲

۱۳۳	نمودار شماره ۱
۱۳۴	نمودار شماره ۲
۱۳۵	نمودار شماره ۳
۱۳۶	نمودار شماره ۴
۱۳۷	نمودار شماره ۵
۱۳۸	نمودار شماره ۶
۱۳۹	نمودار شماره ۷
۱۴۰	نمودار شماره ۸
۱۴۱	ب - برخی نشانه‌های اختصاری فارسی و عربی در نوشته‌های تحقیقی
۱۴۲	ج - برخی نشانه‌های اختصاری فرنگی در نوشته‌های تحقیقی
	د - برخی نشانه‌های اختصاری برای ویراستاری، غلط‌گیری و تصحیح دست‌نوشته‌ها و
۱۴۴	نمونه‌های چاپی
۱۴۸	الفبای صوتی و نشانه‌های آوانگاری فهرست راهنما (۱۴۹ - ۱۸۲) فهرست تفصیلی مطالب و مندرجات (۱۹۳ - ۲۱۱) کتاب‌شناسی نگارش و ویرایش و روش تحقیق (۲۱۳ - ۲۲۶)

دیباچه چاپ بیست و سوم

این چهارمین باری است که در کتاب حاضر تجدید نظر می‌شود. گذشت بیشتر از بیست سال از نخستین چاپ کتاب و دست به دست گشتن صدها هزار نسخه طی بیست و دو چاپ پیشین و در نتیجه اقبال روزافزون خوانندگان سطوح مختلف به کتاب و ضرورت‌های فرهنگی و اجتماعی حاصل از گسترش معرفت‌های زبانی و نزدیکی هر چه بیشتر نوشته‌های فارسی با فناوری اطلاع‌رسانی، لزوم تجدیدنظر در برخی از مسائل و فصول کتاب را بیشتر می‌کرد.

در این چاپ البته تغییر عمده‌ای در مباحث بنیادین کتاب صورت نگرفته است، جز این که ضمن بسط مثالها و نمونه‌ها و پاره‌ای افزایشهای موردی، به ضرورت انطباق با مصوبات فرهنگستان پس از نشر جزوه دستور خط فارسی (تهران ۱۳۸۱) پاره‌ای هماهنگیها با این مصوبات یا پیشنهادها صورت گرفت. به نظر ما که امروز یا فردا مرجع قانونی و با صلاحیتی مثل فرهنگستان باید تکلیف نگارش و خط فارسی را مشخص کند و به صورت دستورالعملی واحد برای اعمال و اجرا از طریق مراجع ذی‌ربط قانونی به دستگاههای آموزشی و انتشاراتیها ابلاغ نماید. تا زمانی که چنین اقدامی صورت نگیرد همه‌چیز استحصانی در قالب توصیه و تأکید خواهد بود.

ما برآنیم که خط هم بماند زبان و ادبیات یک میراث ملی و معرفت هویت فرهنگی هر ملت است، بنابراین آشفتنگی و بی‌سر و سامانی در قلمرو خط را روا نمی‌دانیم. البته تحول و دگرگونی و همگامی با شرایط تاریخی و فرهنگی هر عصری لازمه بقا و سربلندی خط و زبان است و هرگز نمی‌توان از آن سر باز زد یا به بهانه حفظ هویت فرهنگی بر تحول و تکامل و یا

تعامل آن با تحولات نوین راه بست. کما این که در روزگار ما، که ضرورت استفاده از رایانه کم کم می‌خواهد به مثابه یک نیاز مبرم، به امری همگانی و همپایه خط و زبان بدل شود، خط فارسی با حفظ اصالت‌های تاریخی، ناگزیر است به نحوی با این ابزار همگانی سر همراهی نشان دهد و امروز یا فردا برخی تغییرات و همگامیها را بپذیرد. این کار در صورت تحقق مستلزم تجدید نظر و تغییر کلی در شیوه خط فارسی خواهد بود که البته لازم است با مراقبت و احتیاط لازم و بر دست صاحب نظرانی با چندین صلاحیت صورت بگیرد. یقین داریم این کار با اطمینان کامل صورت خواهد پذیرفت و خط فارسی خواهد توانست از همه موهبت‌های عرصه اطلاع‌رسانی برخوردار شود؛ چنان که کمتر از دو قرن پیش، توانست خود را با ماشین چاپ و بهره‌برداری از امکانات فنی آن سازگار کند و با تحولات این صنعت تا امروز همگام پیش بیاید.

پیش از آن که افراد یا نهادهای خودسر یا کم‌صلاحیت، به ضرورت دست به اقدامی ناسنجیده بزنند، لازم است زیر نظر نهادهایی مثل فرهنگستان شورایی برای بازنگری خط فارسی تشکیل شود تا بی‌هیچ تعصبی با حفظ اصالت‌های تاریخی و فرهنگی دست به چاره‌اندیشیهایی علمی و روزآمد بزنند و امکان بهره‌برداری از دستاوردهای نوین اطلاعات‌رسانی را برای کاربران فارسی‌زبان در سراسر جهان فراهم آورد.

مثل گذشته از نقد و نظرهایی که به نشانی ناشر برای ما برسد استقبال و در چاپ‌های بعدی استفاده خواهیم کرد.

مؤلفان

فهرست تفصیلی مطالب و مندرجات

صفحه	عنوان
۵	دییاجه چاپ بیست و سوم
	بخش اول
	تکاتی درباره رسم الخط فارسی (۷۸ - ۱۱)
	۱. همزه و قواعد آن (۱۹ - ۱۱)
۱۱	الف - همزه در اول کلمه
۱۱ - ۱۲	ب - همزه ساکن در وسط کلمه
۱۲	ج - همزه وسط کلمه پس از مصوت کوتاه «ا / آ»
۱۳	د - همزه وسط کلمه پس از مصوت کوتاه «و / و»
۱۳	ه - همزه پس از مصوت کوتاه «e / ا»
۱۳ - ۱۴	و - همزه مفتوح ماقبل ساکن
۱۴	ز - همزه وسط مفتوح پس از مصوت بلند «a / آ»
۱۵	ح - همزه متحرک پس از مصوت بلند «u / و»
۱۵	ط - همزه مکسور پس از مصوت بلند « / آ»

- ۱۵ ی - همزه پیش از مصوت بلند «ی / اِ»
- ۱۶ ک - همزه در پایان کلمه پس از مصوت کوتاه «اَ / ا»
- ۱۶ ل - همزه در پایان کلمه پس از مصوت کوتاه «و / وِ»
- ۱۶ م - همزه در پایان کلمه پس از حروف صامت یا مصوت‌های «واوی و یایی»
- ۱۶ - ۱۷ ن - همزه در کلمه «ابن»
- ۱۷ - ۱۸ س - همزه کلمه «است»
- ۱۸ ع - همزه در اول ضمائر و صفات اشاره
- ۱۸ - ۱۹ ف - همزه در کلمه‌های فارسی

۲. فعلهای ربطی و قواعد آن (۱۹ - ۲۰)

- ۱۹ الف - صورتهای صرفی فعل ربطی به صورتهای: «ام»، «ای»، «ایم»، و ...
- ۱۹ ب - فعلهای ربطی پس از کلمه‌های مختوم به «ها» ی بیان حرکت
- ۲۰ ج - فعلهای ربطی پس از کلمه‌های مختوم به مصوت کوتاه «و / وِ»
- د - تبدیل همزه آغاز فعلهای ربطی به «ی / یِ»، پس از کلمه‌های مختوم به مصوت بلند «آ / اَ» و «و / وِ»

۳. ضمائر اضافی و قواعد آن (۲۰ - ۲۲)

- ۲۰ الف - ضمائر اضافی «ام»، «ات»، «اش» و ... پس از اسم
- ۲۰ - ۲۱ ب - ضمائر اضافی پس از کلمه‌های مختوم به مصوت مرکب «و / aw»
- ۲۱ ج - ابقای همزه پس از کلمه‌های مختوم به «ها» ی بیان حرکت
- ۲۱ د - ضمائر اضافی پس از کلمه‌های مختوم به مصوت بلند «ی / اِ»
- ه - ضمائر اضافی پس از کلمه‌های مختوم به مصوت بلند «آ / اَ» و «و / وِ»
- ۲۱ و - عدد ترتیبی مختوم به «ی / اِ»

۴. انواع «یا / ی» و قواعد نگارش آن (۲۲)

- الف - کلمه‌های مختوم به مصوت‌های «آ / اَ، اُ / و، اِ / ی، اِ / ی»
 هنگام اتصال به «یا»ی مصدری
 ۲۲
- ب - کلمه‌های مختوم به مصوت مرکب (او / aw) هنگام پیوستن به
 «یا»ی مصدری
 ۲۲
- ج - «یا»ی نکره پس از کلمه‌های مختوم به «ها»ی بیان حرکت
 ۲۲

۵. نشانه اضافه (ـِ، ـَ، ـِ) (۲۲ - ۲۴)

- الف - افزودن «ی» به کلمه مختوم به مصوت بلند «آ / اَ، اُ / و، اِ / ی»
 ب - علامت اضافه به صورت کسره «ِ» به کلمه مختوم به مصوت مرکب
 «او / au، ای / ay»
 ۲۳
- ج - نشانه اضافه به صورت «ی» پس از کلمه‌های مختوم به مصوت «و / o»
 د - نشانه اضافه پس از کلمه‌های مختوم به «ها»ی بیان حرکت به صورت «ه»
 یا حذف علامت اضافه در نام و نام خانوادگی
 ۲۳
- ه - نشانه اضافه در دیگر موارد به صورت کسره «ِ»
 ۲۴

۶. حرف «ه / ه، ه، ه، ه / ه، ه» زاید یا «ها»ی بیان حرکت (۲۴ - ۲۷)

- الف - حرف «ه / ه» در آخر کلمه‌های عربی معمول در فارسی
 ۲۴
- حرف «ه» در عبارتها و ترکیبهای متداول در فارسی مأخوذ از عربی
 ۲۴-۲۵
- ب - حرف «ه» به صورت «ها»ی بیان حرکت
 ۲۶
- تبدیل حرف «ه» به «گ» هنگام جمع بستن
 ۲۶-۲۷
- ج - «ها»ی بیان حرکت بین دو جزء کلمه
 ۲۷

۷. تنوین (۲۷-۳۰)

- الف - تنوین نصب
- ۲۷-۳۰
- ۲۸ - تنوین در آن‌جا که حرف «ه» جزو حروف اصلی کلمه است
- ۲۸ - تنوین در آن‌جا که حرف «ه» جزو حروف اصلی کلمه نیست
- ۲۸ - تنوین نصب در کلمه‌های مختوم به همزه (ء)
- ح ۲۹ - عدم جواز استعمال تنوین در کلمه‌های «اکثر» و «اقل» و «لله»
- ۲۹ - عدم جواز استعمال تنوین در کلمه‌های فارسی و فرنگی
- ۳۰ - تنوین رفع در کلمه‌های رایج در زبان فارسی

۸. تشدید (۳۲-۳۰)

- الف - دقت در قراردادن علامت تشدید بر روی کلمه
- ۳۰
- ب - کلمه‌های «دوم» و «سوم» تشدید نمی‌گیرد
- ۳۰
- ج - گذاشتن تشدید در غیر موضع صحیح نیست
- ۳۰-۳۱
- د - حرف مشدد پایان کلمه هنگام اضافه شدن به کلمه بعدی
- ۳۱
- ه- «بیت» مصدری در پایان کلمه‌های عربی
- ۳۱
- «بیت» مصدری پس از حرف مشدد
- ۳۱
- جزء پسین «بیت» آن‌جا که مصدری نیست
- ۳۱

۹. الف مقصور / کوتاه (۳۲-۳۴)

- الف - کلمه‌های عربی مختوم به الف مقصور در زبان فارسی
- ۳۲
- ح ۳۲ - عدم مطابقت صفت و موصوف در تذکیر و تأنیث در زبان فارسی
- ۳۳ - ترکیب‌های عربی رایج در زبان فارسی
- ۳۳ - وضع کلمه‌هایی که به «a / T» ختم می‌شود
- ۳۳ - وضع اسمهای خاص مختوم به الف مقصور

- ۳۳ - اسامی کوچک به نام خانوادگی افراد اضافه نمی‌شود
- ۳۳-۳۴ ج - نگارش برخی کلمه‌ها و اسامی عربی به صورت ملفوظ
- ۳۴ د - التقای «واو» و ضمه اشباع در اسامی
۱۰. فصل و وصل کلمه‌ها در نگارش فارسی (۵۱ - ۳۴)
- ۳۴ الف - حرف اضافه «به / ب» از اسم و ضمیر جدا نوشته می‌شود.
- ۳۵ - حرف اضافه «به / ب» در آغاز ترکیبهای عربی معمول در زبان فارسی
- ۳۵ - واژه «بدست» (وجب)
- ۳۵ - حرف اضافه «به / ب» بر سر کلمه‌های عربی مصدر به «آل»
- ۳۵ - نگارش دو کلمه بخورد (خردمند) و بنام (مشهور و معروف)
- ح ۳۴ - نگارش «باسمه تعالی»
- ۳۶ - حرف «به / ب» با ضمائر این، آن، او، ایشان
- ۳۶ ب - حرف «به / ب» بر سر افعال بسیط
- ۳۶ - حرف «ن» و «م» نشانه‌های نفی و نهی بر سر افعال
- ۳۷ - حرفهای «ب»، «م»، «ن» بر سر افعال مصدر به همزه
- ۳۷ - حرف «به / ب» بر سر افعال مصدر به مصوت بلند «ایه / آ»
- ۳۷ - حرف «ن» به صورت قید نفی جدا از فعل نوشته می‌شود
- ۳۷ ج - جزء پیشین «می» جدا از فعل
- ۳۸ د - لفظ «بی» جدا از کلمه بعدی
- ۳۸-۳۹ ه - لفظ «بی» در ترکیب با کلمه به صورت مزجی
- ۳۹ - لفظ «هم» اگر با کلمه بعدی قید یا صفت بسازد
- ۴۰ - «هم» بر سر کلمه‌های مصدر به «آل»
- ۴۰ - «هم» بر سر کلمه‌های مصدر به «میم»
- ۴۱ - «هم» به عنوان قید مستقل

- ۴۱ و - کلمه «هیچ» جدا از کلمه بعدی نوشته می شود
- ۴۱ ز - «این» و «آن» جدا از کلمه های ماقبل و مابعد نوشته می شود
- ۴۲ - کلمه های «این» و «آن» به صورت ترکیبی
- ۴۲ - نگارش واژه «اینک»، «آنک»، «اینت»، «آنت»
- ۴۲ ح - نشانه «را» جدا از کلمه ماقبل نوشته می شود
- ۴۲ - ۴۶ ط - علامت جمع «ها» چسبیده به لفظ مفرد
- ۴۳ - علامت جمع «ها» پس از کلمه های مختوم به «ها»ی ملفوظ یا غیر ملفوظ
- ۴۴ - عدم جواز جمع بستن جمعهای مکسر
- ۴۳ - علامت جمع «ها» در متون کهن
- ۴۵ - استعمال جمع به صورت «ندورات»، «احوال» بنا بر عرف
- ۴۵ - به کار بردن نشانه های جمع فارسی به جای جمعهای مکسر عربی
- ۴۵ - استعمال جمعهای مکسر عربی آن جا که به صورت اصطلاح در آمده است
- ۴۵ - عدم جواز استعمال جمع کلمه های فارسی با علامت «ات»
- ۴۵ - عدم جواز استعمال جمع کلمه های فارسی با علامت «جات»
- ۴۵ - جمع بستن کلمه ها با نشانه جمع فارسی به جای علامت «ات»
- ۴۵ - ۴۶ - عدم جواز استعمال «یت» مصدری با کلمه های فارسی
- ۴۶ ی - «که» ربط یا موصول جدا از کلمه ماقبل
- ۴۶ - نگارش کلمه «بلکه»
- ۴۶ «که» در نگارش با ضمائر متصل و منفصل
- ۴۷ ک - «چه» جدا از کلمه قبل و بعد
- ۴۷ ل - «ای» (حرف ندا) جدا از کلمه بعدی
- ۴۸ م - عدد جدا از معدود نوشته می شود
- ۴۸ - اجزای عدد کسری
- ۴۸ - اجزای برخی از اعداد مرکب

- ۴۸ - عدد «یک» در ساختمان قید یا صفت
- ۴۸ - صورت نگاری کلمه «یکتا» (= واحد)
- ۴۸ - ۴۹ ن - پسوند «تر» و «ترین» با افعال تفضیل عربی
- ۴۹ - پسوند «تر» پس از کلمه‌های مختوم به «ت / ت»
- ح ۴۹ - پسوند «تر» و «ترین» پیوسته به کلمه
- ۴۹ - ۵۰ - پسوند «تر» و «ترین» با کلمه‌هایی که صورتی مانوس پیدا می‌کند.

فهرستک املائی (۷۳ - ۵۱)

- ۵۱ الف - جدانویسی اجزای کلمه‌های مرکب یا ترکیبهای وصفی و اضافی
- ۶۴ ب - جدانویسی اجزای مصدرهای مرکب و صورتهای حرفی آن
- ۶۴ - صورت‌نگاری مصدرهای مرخم
- ۶۴ - ترکیبهای ساخته شده از مصدرهای مرکب و مرخم
- ۶۵ ج - نگارش کلمه‌هایی با پسوند «شناس» و شناسی
- د - ترکیب کلمه‌های فارسی با پسوند‌هایی از نوع: «چه»، «بان»، «کار»، «گر»، «گاه»، «زار»، «دان»، «مند»، «وند»، «ور» و ...
- ۶۵
- ۶۸ ح، ۶۷ - نگارش کلمه «دلیر»
- ۶۸ - نگارش دو کلمه «گذاردن» و «گزاردن»
- ۶۹ - ۷۳ - جواز نگارش کلمه‌های فارسی به صورت «دو یا چند املائی»

نکات ضروری دیگر (۷۸ - ۷۴)

- ۷۴ الف - حشو
- ۷۴ - ۷۵ ب - عدم جواز استعمال «طای» مؤلف در کلمه‌های غیرعربی
- ۷۵ ج - وجه وصفی
- ۷۵ - ۷۶ د - ترکیبهای عربی متداول در زبان فارسی، جدا نوشته می‌شود
- ۷۶ - ۷۸ هـ - استعمال فعل مفرد در مورد فاعل (مسنده الیه) غیر ذی‌روح

۷۸-۷۶ و- دوری از کاربرد کلمه‌های رایج و مستعمل در زبان عامه

بخش دوم

قواعد نقطه‌گذاری (۹۴ - ۷۹)

- ۸۱-۷۹ ۱- نقطه (.) و موارد استعمال آن
- الف - در پایان جمله‌های خبری یا برخی جمله‌های انشایی ۷۹
- ب - پس از هر حرفی که به صورت نشانه اختصاری به کار رفته باشد ۸۰
- دو جمله که با «او» عطف به هم مربوط گردد، نقطه در پایان جمله دوم می‌آید ۸۰
- ۸۲-۸۱ ۲- ویرگول یا درنگ‌نما (،) و موارد استعمال آن
- الف - میان عبارتها و جمله‌های غیرمستقل ۸۱
- ب - آن جا که کلمه یا عبارتی به عنوان توضیح آورده شود ۸۱
- ج - آن جا که در مورد چند کلمه اسنادی واحد داده شود ۸۱
- د - بین دو کلمه که نباید با کسره اضافه خوانده شود ۸۱
- ه- برای جدا کردن اجزای مختلف یک واحد کلی از نوع نشانی، مرجع، مأخذ ۸۱
- ۸۳-۸۲ ۳- نقطه - ویرگول (؛) و موارد استعمال آن
- الف - برای جدا کردن عبارتهای مختلف یک جمله طولانی ۸۲
- ب - در جمله‌های توضیحی، یا پیش از کلمه‌هایی از نوع: مثلاً، زیرا، یعنی ۸۲
- ج - هنگام برشمردن و تفکیک اجزای وابسته به یک حکم کلی ۸۲-۸۳
- ۸۴-۸۳ ۴- دو نقطه (:) و موارد استعمال آن
- الف - قبل از مقول قول ۸۳
- ب - قبل از تفصیل حکمی که به اجمال بدان اشاره شده است ۸۳
- ج - هنگام برشمردن اجزای یک امر کلی ۸۳
- د - هنگام معنی کردن کلمه‌ها ۸۳
- ۸۴-۸۵ ۵- علامت نقل قول یا گیومه («...») و موارد استعمال آن

- الف - موقع نقل عین سخن یا نوشته کسی ۸۴
- اگر مطلب نقل شده شامل چند بند (پاراگراف) باشد، علامت نقل قول در آغاز هر بند و فقط در پایان بند آخر می‌آید. ۸۴
- اگر نقل قولی در ضمن نقل قولی دیگر بیاید، آن را در میان علامت نقل قول فرد قرار می‌دهیم و اصل نقل قول با گیومهٔ زوج مشخص می‌شود. ۸۴
- ب - در آغاز و انجام کلمه‌ها و اصطلاحهای تازه، عامیانه، جعلی و ساختگی ۸۴
- ج - هنگام ذکر عنوان مقاله‌ها، رساله‌ها، نشریه‌ها ۸۴
- عبارت نقل شده در داخل گیومه، نشانهٔ نقطه‌گذاری خود را حفظ می‌کند ۸۵
- ۶- علامت تعجب (!) و موارد استعمال آن ۸۵
- ۷- علامت سؤال (?) و موارد استعمال آن ۸۶-۸۷
- الف - در پایان جمله‌های پرسشی ۸۶
- در پرسش غیرمستقیم، نقطه به کار می‌رود ۸۶
- ب - برای نشان‌دادن مفهوم تردید، ریشخند، استهزاء ۸۶
- در پایان جمله‌هایی که صورت استفهام انکاری دارد، علامت تعجب (!) می‌آید ۸۶
- اگر سؤال جنبهٔ خواهش یا تقاضای ژذبانه داشته باشد، علامت تعجب (!) می‌آید ۸۶
- ج - در پایان عنوان کتابها، مقاله‌ها و مطالبی که خود صورت پرسشی دارد ۸۶-۸۷
- د - بعد از هر کلمه یا عبارتی که جای جملهٔ پرسشی قرار بگیرد ۸۷
- ه - پس از قیده‌های استفهام ۸۷
- عدم استعمال علامت سؤال به جای تعجب، یا استعمال چند علامت سؤال پشت سر هم ۸۷
- ۸- پرانتز یا دو هلال () و موارد استعمال آن ۸۷
- دوری کردن از به کار بردن دو پرانتز متوالی ۸۷

- ۸۸ ۹- کروهه یا قلاب [] و موارد استعمال آن
- ۸۸ الف- الحاق احتمالی از نسخه بدلها در تصحیح متون کهن
- ۸۸ ب- دستورهای اجرایی در نمایشنامه‌ها
- ۸۸-۹۰ ۱۰- تیره یا خط فاصله (—) و موارد استعمال آن
- ۸۸ الف- برای مجزأ کردن جمله یا عبارت معترضه
- در پایان جمله‌ای که بین دو خط فاصله باشد، علامت نقطه (.)
- ۸۹ گذاشته می‌شود
- ۸۹ ب- در مکالمه بین اشخاص نمایشنامه و داستان
- ۸۹ ج- به جای « از »، « تا »، « به » در بین تاریخها و اعداد
- ۸۹ د- برای نشان دادن بیان ناشی از لکنت زبان
- ۹۰ هـ- برای جدا کردن هجاهای یک کلمه در تقطیع
- ۹۰ و- برای پیوستن اجزای مفهوم یک کلمه دو جزئی
- ۹۰ ز- در پایان سطری که نیمی از کلمه در انتهای آن قرار گیرد
- ۹۰ ح- برای نشان دادن فاصله بین دو شهر
- ۹۰ ط- در سمت چپ اعداد و حروف آغاز جمله‌ها که مبین نوعی شمارش باشد
- ۹۰-۹۱ ۱۱- خط ممتد (—) و موارد استعمال آن
- ۹۰-۹۱ - در دست نوشته‌ها، زیر کتابها، مجله‌ها، مجموعه‌ها خط ممتد می‌کشند
- ۹۱ ۱۲- سه نقطه (...) و موارد استعمال آن
- ۹۱ الف- به جای یک یا چند کلمه محذوف
- ۹۱ ب- به جای افتادگیهای احتمالی در تصحیح متون کهن
- ۹۱ ج- هنگام قطع مطلبی که بخشی از آن نقل شده
- هر گاه سه نقطه (...) در انتهای جمله واقع شود، یک نقطه دیگر
- ۹۱ به عنوان نقطه پایانی آورده می‌شود
- ۹۲ ۱۳- ممیز یا خط مایل (/) و موارد استعمال آن

- الف - برای جدا کردن تاریخهای هجری، شمسی، میلادی ۹۲
- ب - برای جدا کردن عدد ماه و روز و سال در تاریخها ۹۲
- ج - برای نشان دادن معادل‌های ابدالی ۹۲
- د - برای جدا کردن مصراعهای شعری از یکدیگر ۹۲
- ۱۴ - ایضاً یا علامت تکرار (//) و موارد استعمال آن ۹۲ - ۹۳
- ۱۵ - ابرو یا خطّ تاب‌دار (~) و موارد استعمال آن ۹۳
- ۱۶ - ستاره (*) و موارد استفاده از آن ۹۳
- الف - برای رجوع به زیرنویس نوشته‌ها ۹۳
- ب - به جای عبارت: «به همین مادّه رجوع کنید». ۹۳
- ج - برای ایجاد فاصله میان اشعار، بندها و پاراگراف‌های یک نوشته ۹۳
- در شعر سنتی از نشانه‌های سجاوندی کمتر استفاده می‌شود ۹۳
- ۱۷ - پیکان یا نشانه ارجاع (←) و موارد استعمال آن ۹۳ - ۹۴
- الف - هنگام ارجاع به مادّه‌ای خاص ۹۳
- ب - در فرمولهای شیمیایی به جای «می‌دهد» ۹۴
- ج - در زیرنویسهایی که دنباله مطلب به صفحه بعد کشیده می‌شود ۹۴
- ۱۸ - تیک یا چک‌مارک ۹۴
- ۱۹ - نکته اصلی ۹۴
- ۲۰ - ایرانیک / ایتالیک ۹۴

بخش سوم

موارد استفاده از اعداد و ارقام (۱۰۲ - ۹۵)

۱- اعداد در متنهای غیر از متون علمی (۹۶ - ۹۵)

- الف - اعداد طبیعی یا ترتیبی ۹۵
- ب - اعداد ترکیبی ۹۵

- ۹۵ ج - عددی که در آغاز جمله واقع شود
- ۲ - اعدادی که با حروف نوشته می‌شود (۹۶)
- ۹۶ الف - اعداد ترتیبی
- ۹۶ ب - قرن‌ها یا سده‌ها و دهه‌ها
- ۹۶ ج - شماره راهها، خیابانها، کوی و برزن
- ۹۶ د - برای جلوگیری از اشتباه یا دخل و تصرف
- ۳ - اعدادی که با رقم نشان داده می‌شود (۹۶)
- ۹۶ الف - شماره شناس‌نامه، تاریخ تولد، صفحه کتاب و ...
- ۹۶ ب - شماره ساختمان، بلوک ساختمانی (قطعه)
- ۹۶ ج - شماره‌ای که با نشانه اختصاری همراه است
- ۴ - شیوه نوشتن برخی از اعداد (۹۶ - ۹۹)
- ۹۶ الف - شماره‌های تابع
- ۹۷ ب - ذکر تاریخ تولد و مرگ اشخاص
- ۹۷ ج - اعداد و شماره‌های متوالی
- ۹۷ د - تقویم روز و ماه و سال
- ۹۹ هـ - ساعت و دقیقه در متنهای علمی
- ۹۹ و - کسر اعشاری و کسر متعارفی
- ۹۹ ز - نشانه‌های «درصد» و «در هزار»
- ۵ - راهنمای نوشتن فرمولهای ریاضی (۹۹ - ۱۰۲)
- ۹۹ الف - شماره فصل، عنوان، بند، فرمول، شکل
- ۹۹ - ۱۰۰ ب - وقتی فرمول، شماره یا معرف دیگری نداشته باشد
- ۱۰۰ ج - ستونهای فرمولی
- ۱۰۰ د - وقتی در یک سطر بیش از دو فرمول باشد
- ۱۰۰ - ۱۰۱ هـ - در حل یک مسأله هر گاه چند فرمول به دنبال هم بیاید

- و - وقتی عبارت جبری چندین بار ساده شود ۱۰۱
 ز - پس از علامت (:) ۱۰۱
 ج - هر گاه بعد از علامت (:)، بخشهای مختلف یک مثال بیان شود ۱۰۱
 ط - اگر کسری همراه با مطالب دیگر در یک سطر بیاید ۱۰۲

بخش چهارم

روش تحقیق و پژوهش علمی (۱۲۵ - ۱۰۳)

- ۱۰۳ - تعریف تحقیق
 ۱۰۳ - انواع تحقیق
 ۱۰۴ - خصلتهای تحقیق
 ۱۰۴ تحلیل
 ۱۰۴ مقایسه
 ۱۰۴ تعریف
 ۱۰۴ توصیف
 ۱۰۴ نقد و داوری
 ۱۰۴ استشهاد
 ۱۰۴ اثبات

مراحل تحقیق (۱۱۴ - ۱۰۴)

- ۱ - انتخاب موضوع (۱۰۶ - ۱۰۵)
 ۱۰۵ - قالب تحقیق (اگر مقاله باشد)
 ۱۰۵ - عنوان تحقیق باید جزم، کوتاه، جامع و مانع باشد
 ۱۰۶ - شناسایی منابع و مآخذ (کتاب‌شناسی)
 ۱۰۶ - مشخصات کامل کتاب‌شناسی

- ۱۰۶ - ذکر مشخصات نسخه خطی یا نسخه منحصراً به فرد
- ۱۰۶ - تنظیم یادداشتهای بر اساس نام مؤلف
- ۱۰۶ - ارزیابی و طبقه‌بندی منابع و مآخذ
- ۳ - یادداشت‌برداری (گردآوری اطلاعات) (۱۰۹ - ۱۰۶)
- ۱۰۷ - بخشهای مختلف یک یادداشت (برگه)
- ۱۰۷ الف - عنوان
- ۱۰۷ - شناسایی معادلهای هر عنوان و ارجاع آنها به یکدیگر
- ۱۰۸ ب - متن یادداشت
- ۱۰۸ نقل مطالب از منابع مختلف داخل گیومه (« ») باشد
- ۱۰۸ نقل قول غیر مستقیم، به صورت «نقل به مفهوم»
- ۱۰۸ - هر برگه محتوی یک مطلب یا مضمون باشد
- ۱۰۸ - ارجاع یک برگه یادداشت به برگه دیگر به جهت مطلب واحد
- ۱۰۸ ج - مآخذ یادداشت
- ۱۰۹ ذکر مشخصات کامل منبع
- ۱۰۹ ذکر برگه‌های مربوط به یافته‌های خود محقق
- ۴ - تنظیم و تحریر متن (۱۱۱ - ۱۰۹)
- ۱۰۹ - ساخت کلی هر متن: مقدمه، متن، ارجاع
- ۱۰۹ - تنظیم مقدمات
- ۱۰۹ - صفحه عنوان
- ۱۰۹ - پیش‌گفتار یا مقدمه تحقیق
- ۱۰۹ - سپاس‌گزاری
- ۱۱۰ - فهرست مندرجات
- ۱۱۰ - اهدائیه یا اتحاف
- ۱۱۰ - متن تحقیق

- ۱۱۰ - پیش‌نویس بخشهای مختلف یک تحقیق
- ۱۱۰ ۱ - کاغذ با ابعاد مناسب
- ۱۱۰ ۲ - رعایت فواصل مناسب بین سطور و کلمات
- ۱۱۰ ۳ - طرح کلی به هنگام پیش‌نویس
- ۱۱۲ ۴ - رعایت رسم الخط صحیح و واحد
- ۱۱۲ ۵ - یک دسنی انشا و شیوه بیان
- ۱۱۲ ۶ - بازخوانی و ویرایش متن
- ۱۱۲ ۷ - عرضه کردن اثر به چاپ و نشر
- ۱۱۲ ۸ - پاورقیها و منابع و مأخذ تحقیق
- ۱۱۲ - ۱۱۳ منظور و مقصود از ذکر پاورقی
- ۱۱۳ ۱ - دادن مأخذ
- ۱۱۳ ۲ - رعایت امانت علمی
- ۱۱۳ ۳ - توضیح مطالب فشرده متن
- ۱۱۳ ۴ - ارجاع به مطالب دیگر
- ۱۱۳ - دوری از افراط و تفریط در نقل پاورقیها
- ۱۱۳ - مراعات ضوابط صحیح در نقل پاورقیها
- ۱۱۳ - رعایت پانویسها در ترجمه‌ها
- ۱۱۳ - نقل پاورقیها در زیر صفحه یا در پایان هر فصل و بخش
- ۱۱۳ - در تصحیح متون کهن بهتر است نقل نسخه بدلها در ذیل هر صفحه بیاید

انواع پاورقیها (۱۱۲ - ۱۲۳)

- ۱۱۲ - ۱۱۳ ۱ - پاورقی توضیحی
- ۱۱۳ ۲ - پاورقی ارجاعی
- ۱۱۳ - شماره و ترتیب پاورقیها

- ۱۱۳ - روش نوشتن باورقیهای توضیحی
- ۱۱۳ - روش نوشتن باورقیهای ارجاعی
- ۱۱۴ - ذکر مشخصات کامل یک اثر، نام مؤلف، نام اثر، و ...
- ۱۱۴ - ارجاع به انواع مآخذ
- ۱۱۴ ۱- استناد به کتاب
- ۱۱۴ الف - اسم مؤلف
- ۱۱۴- ۱۱۵ ب - نام کتاب
- ۱۱۵ - حذف عناوین: دکتر، استاد، مهندس، شیخ، پیرو ... از جلو نام مؤلف
- ۱۱۵ - نقل نام نویسندگان مختلف یک اثر به ترتیب
- ۱۱۵ - در ذکر باورقیها و استناد به آثار فرنگی، نقل نام خانوادگی، نام کوچک
- ۱۱۵ ج - ذکر نام مصحح یا مترجم
- ۱۱۶ د - مشخصات چاپ
- ۱۱۶ هـ - شماره جلد
- ۱۱۶ - ارجاع به منابع خارجی
- ۱۱۶ - اگر کتابی مجهول المؤلف باشد
- ۱۱۶- ۱۱۷ - اگر روی جلد نام مستعار مؤلف نوشته شده باشد
- ۱۱۷ - اگر کتاب گردآوری شخصی باشد
- ۱۱۷ - اگر کتابی چند مجلد داشته و چاپ آن چند سال طول کشیده باشد
- ۱۱۷ - اگر چاپ کتابی به پایان نرسیده باشد
- ۱۱۷ - اگر ارجاع تنها به یک صفحه از کتابی باشد
- ۱۱۷ - اگر ارجاع به چند صفحه متوالی از کتابی باشد
- ۱۱۷- ۱۱۸ - در مورد ارجاع به آیات قرآن مجید
- ۱۱۸ - ارجاع به آیات قرآن مجید در منابع فرنگی
- ۱۱۸ - اگر کتاب مورد استناد نسخه خطی باشد

- ۱۱۹ ۲- استناد به مجموعه‌ها، مجله‌ها و روزنامه‌ها
- ۱۱۹ - در صورتی که مورد استناد در یک مجموعه باشد
- ۱۱۹ - در صورتی که مورد استناد مجله باشد
- ۱۱۹ - در صورتی که مورد استناد دائرة المعارف باشد
- ۱۱۹ ۳- طرز نوشتن ارجاعات بعدی در پاورقیها
- ۱۲۰ الف- ارجاع بلافاصله به همان مأخذ
- ۱۲۰ - ارجاع بعدی در آثار فرنگی
- ۱۲۰ ب- ارجاع بعدی با فاصله به همان مأخذ
- ۱۲۰ ارجاع بعدی با فاصله در آثار فرنگی
- ۱۲۰ - ۱۲۱ ج- ارجاع بعدی بلافاصله به اثری دیگر از همان نویسنده
- ۱۲۱ ارجاع بعدی با فاصله به اثری دیگر به همان نویسنده
- ۱۲۱ د- اگر نام و عنوان اثر در خود متن به طور کامل ذکر نشده باشد
- ۱۲۱ - ارجاع به کتابها و آثار علمی
- (۱۲۱ - ۱۲۲) طرز نوشتن فهرست منابع و مأخذ
- ۱۲۲ - نوشتن نام و نشان کتابها در فهرست منابع و مأخذ (کتابنامه)
- ۱۲۲ - تنظیم فهرست منابع و مأخذ بر اساس نام کتابها و نادیده گرفتن «ال تعریف»
- ۱۲۲ در آغاز نامها
- ۱۲۳ فهرستهای دیگر
- ۱۲۳ فهرست اعلام (کسان)، قبایل، طوایف، فرق، اماکن، کتابها و ...
- ۱۲۳ فهرست راهنما به جای فهرستهای چندگانه
- ۱۲۳ فهرست نویسی مبتنی بر روش «ابتنی» و «بجدی»
- ۱۲۳ تهیه فهرست راهنما مطابق حروف ایرانیک / ایتالیک

بخش پنجم

ویراستاری و آماده‌سازی متن برای چاپ (۱۳۱ - ۱۳۶)

- ۱۲۶ - تعریف ویراستاری
- ۱۲۷ - مراحل ویراستاری
- ۱۲۸ الف - ویرایش فنی
- ۱۲۸ - تنظیم و تهیه مقدمه ناشر
- ۱۲۹ ب - ویرایش محتوایی
- ۱۲۹ - ادب ویراستاری
- ۱۲۹ - ویراستاری در قلمرو تصحیح متون
- ۱۲۹ - ویراستاری در مورد ترجمه آثار
- ۱۲۹ - ویراستاری و امکانات چاپخانه‌ای
- ۱۲۹ مرحله چاپ و نشر
- ۱۳۱ - ۱۳۰ چند یادآوری برای ویراستاران

بخش ششم

پیوستها و نمونه‌ها (۱۴۰ - ۱۳۲)

- ۱۳۲ الف - صفحه‌آرایی در نوشته‌های تحقیقی
- ۱۳۳ - نمودار شماره ۱، علامات مربوط به نقطه‌گذاری
- ۱۳۴ - نمودار شماره ۲، رعایت تناسب لازم بین فواصل سطور نوشته و ابعاد کاغذ
- ۱۳۵ - نمودار شماره ۳، تقسیم نوشته به بندها و پاراگرافهای مختلف
- ۱۳۶ - نمودار شماره ۴، کیفیت صحیح ارجاعات به کمک ارقام و اعداد
- ۱۳۷ - نمودار شماره ۵، نشان دادن ارجاعات با علائم و نشانه‌ها
- ۱۳۸ - نمودار شماره ۶، وضع عنوانهای اصلی و فرعی نوشته

- ۱۳۹ - نمودار شماره ۷، طرح فرضی صفحه اول نوشته
- ۱۴۰ - نمودار شماره ۸، طرح فرضی صفحه دوم نوشته
- ۱۴۱ - ۱۴۲ ب - برخی نشانه‌های اختصاری فارسی و عربی در نوشته‌های تحقیقی
- ۱۴۲ - ۱۴۳ ج - برخی نشانه‌های اختصاری فرنگی در نوشته‌های تحقیقی
- ۱۴۴ - ۱۴۷ د - نشانه‌های اختصاری برای ویراستاری، غلط‌گیری و تصحیح دست‌نوشته‌ها
- ۱۴۸ - الفبای صوتی و نشانه‌های آوانگاری
- ۱۴۹ - ۱۹۲ - فهرست راهنما
- ۱۸۳ - ۲۰۱ - فهرست تفصیلی مطالب و مندرجات این کتاب
- ۲۰۲ - ۲۱۵ - کتاب‌شناسی نگارش و ویرایش و روش تحقیق